

RUSYA'NIN ORTADOĞU POLİTİKALARI SURIYE SONRASI STRATEJİLER

Çalıştay Raporu

ŞUBAT 2026

Muhammed Akhiyadov

İNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

İHH
İNSANI YARDIM VAKFI

**Rusya'nın Ortadoğu Politikaları:
Suriye Sonrası Stratejiler
Çalıştay Raporu**

Hazırlayan: Muhammed Akhiyadov
Genel Yayın Yönetmeni: Dr. Riad Domazeti
Editör: Ümmühan Özkan
Web Editörü: Bakihan Yılmaz

Baskı
Şubat 2026

Kapak ve Sayfa Tasarım
NuhunGemisi / Nurgül Ersoy

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müelliflerine aittir.

©İNSAMER 2026
Bu yayının bütün hakları mahfuzdur.
Sadece kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İNSAMER, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın araştırma merkezidir.

İÇİNDEKİLER

02	Giriş
04	1. BÖLÜM
04	Sunum 1: SSCB'den Günümüze Rusya'nın Ortadoğu'daki Varlığı: Stratejik Motivasyonlar <i>Lukyanov Grigoriy</i>
08	Sunum 2: Rusya'nın Suriye'deki Jeopolitik Varlığı: Nedenler ve Sonuçlar <i>Kirill Semenov</i>
11	Sunum 3: Yeni Jeopolitik Gerçeklik Koşullarında Rusya'nın Orta Doğu'daki Konumu: Esad'ın Devrilmesinden Şarm eş-Şeyh'e <i>Kamran Gasanov</i>
15	Birinci Oturumun Soru-Cevapları
24	2. BÖLÜM
24	Sunum 4: Suriye'deki Yeni Düzeninin Rus Dış Politikası Üzerindeki Etkisi: Ortadoğu'ya Yeni Bakış <i>Mehmet Emin İkbâl Dürre</i>
26	Sunum 5: Bölge Ülkelerini Bekleyen Kriz ve Fırsatlar <i>Şamil Beno</i>
29	Sunum 6: Kriz Dönemlerinde Türkiye-Rusya İlişkileri Modeli <i>Orhan Gazigil</i>
30	İkinci Oturumun Soru-Cevapları
34	Sonuç

Giriş

Ortadoğu, son on yılda küresel güç mücadelelerinin en önemli sahnelerinden biri haline gelmiştir. 2011’de başlayan Suriye iç savaşı, bu bağlamda hem bölgesel hem de küresel güçlerin rekabetine sahne olmuş; özellikle Rusya Federasyonu’nun Orta Doğu’ya dönüşünün en somut göstergesi olmuştur. 2015’te başlayan askeri müdahale, Moskova’ya yalnızca Suriye rejimini destekleme fırsatı sunmamış, aynı zamanda Rusya’nın Doğu Akdeniz’de kalıcı bir askeri ve siyasi varlık inşa etmesini de sağlamıştır.

Ancak 8 Aralık 2024 tarihinde Suriye’de dengeler köklü bir biçimde değişmiş, Beşşar Esad rejiminin çökmesiyle birlikte yarım asır aşkın süredir devam eden Esad ailesi yönetimi sona ermiştir. Beşşar Esad’ın Rusya’ya sığınmasıyla birlikte Moskova’nın bölgede en güçlü dayanağı ortadan kalkmış ve uluslararası kamuoyunda şu soru gündeme gelmiştir: Rusya’nın Ortadoğu politikaları Suriye sonramda nasıl şekillenecek?

Rusya’nın Ortadoğu’daki askeri varlığının geleceği, bölgesel aktörlerle (Türkiye, İran, Körfez ülkeleri, İsrail) ilişkilerinin yeni yönleri, enerji politikalarının Ortadoğu denklemindeki yeri ve Moskova’nın küresel rekabette (ABD ve Çin ile) Ortadoğu’yu nasıl konumlandıracağı kritik birer tartışma konusudur. Ayrıca Ukrayna savaşı ile birlikte Rusya’nın küresel ölçekte yaşadığı güç sınamaları, Moskova’nın bölgedeki yeni stratejilerinin ne ölçüde sürdürülebilir olduğunu da belirsiz hale getirmektedir.

Bu bağlamda, Rusya'nın Ortadoğu siyasetini ele almak, muhtemel politikalarını ve etkilerini konuşmak üzere İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (INSAMER) tarafından 25 Ekim 2025'te "Rusya'nın Ortadoğu Politikaları: Suriye Sonrası Stratejiler" başlıklı bir çalıştay düzenlenmiştir. Alanında uzman akademisyenler, diplomatlar, siyasetiler ve sivil toplum temsilcilerinin katılımı ile yuvarlak masa formatında gerçekleştirilen çalıştayda ana konuşmacıların yanı sıra diğer katılımcılar da söz alarak konuyla ilgili öneri ve katkılarını dile getirmişlerdir. Katılımcılar Rusya'nın Suriye sonrası askeri ve diplomatik varlığının geleceği, enerji-jeopolitik bağlantıları, Türkiye-Rusya ilişkilerinin yeni yönleri ve bölgesel/küresel güç dengeleri bağlamında Moskova'nın izlemesi muhtemel senaryolarına dair ufuk açıcı mülahazalarda bulunmuşlardır.

Rapor, çalıştay formatına uygun şekilde iki oturumdan oluşmakta olup, her oturum sunumlar ve müteakip soru-cevap bölümlerinden meydana gelmektedir. Ayrıca yuvarlak masa toplantısında, katılımcıların Suriye sonrası dönemde Rusya'nın Ortadoğu politikasına ilişkin değerlendirme, öneri ve beklentilerine yer verilmiştir. Raporun özgünlüğü, hem Rusya merkezli tarihçi ve Ortadoğu uzmanlarının hem de Suriyeli araştırma merkezi temsilcilerinin perspektiflerini bir arada sunmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, sürece doğrudan taraf olan aktörlerin aynı platformda karşılıklı olarak görüş alışverişinde bulunmasına imkân tanımış ve ortaya nitelik açısından dikkate değer sonuçlar çıkarmıştır. Suriye devriminde aktif rol üstlenen siyasi ve medya çevrelerinin Rus uzmanlara yönelttiği sorular ile Rusya'nın geleceğe yönelik stratejik beklentilerini paylaşmaları, çalıştayın önemini artıran bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır.

1. OTURUM

SUNUM 1

SSCB'DEN GÜNÜMÜZE RUSYA'NIN ORTADOĞU'DAKİ VARLIĞI: STRATEJİK MOTİVASYONLAR

LUKYANOV GRİGORİY

Rusya Bilimler Akademisi Doğu
Çalışmaları Enstitüsü Arap ve İslam
Araştırmaları Merkezi

Ben bir akademisyen kimliğiyle ve Şark Dilleri Enstitüsü adına buradayım. Rusya'nın resmi dış politikasını temsil etmiyorum. Olayı siyaset bilimi açısından değerlendirmeye çalışacağım.

Rusya'nın Suriye ile ilişkileri çok eskiye dayanmakta olup, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde başlamıştır. O günden bugüne gelen süreçte Suriye'ye bakışımız değişime uğramıştır. Bugün bile SSCB'nin bakış açısının etkisinin olduğunun altını çizmek gerekir. SSCB de daha sert bir ideolojiye dayanıyordu. Rus akademisyenler arasında bu konuda çok sayıda kitap yazarlar vardır. Bu bağlamda Alexey Vasilyev'in kitabı zikredilebilir. Vasilyev, Yakın Doğu (Ortadoğu) ülkeleriyle ilişkiler

“20.yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Irak-İran Savaşı'nda SSCB, savaşa fiilen katılmadan her iki tarafla da ilişkilerini dengeli bir şekilde devam ettirecek bir politika yürüttü. SSCB'nin kendi iç krizleriyle yüzleşmesi elbette Yakın Doğu'daki (Ortadoğu) pozisyonunu zayıflattı.

üzerine danışmanlık yapmış bir isimdir. Kitabı, Ortadoğu ülkelerinin gelişimini, Rusya ile ilişkilerin nasıl ilerlediğini ve misyonerlik politikalarının kökenine ilişkin önemli bilgiler içermektedir.

SSCB'nin Soğuk Savaş dönemi Ortadoğu politikası daha çok Mısır merkezliydi. Cemal Abdülnasır'ın bölgede bir misyonu vardı ve Arap milliyetçiliğini temsil ediyordu. O dönemde Arap dünyasının genel olarak İsrail'le anlaşmazlığı olduğunu belirtmek gerekir.

Daha sonraki dönemde Rusya'nın Mısır'la ilişkileri keskin bir şekilde değişti. Mısır'ın başına geçen iktidarın ABD yanlısı olmasıyla bu ilişkiler kesin bir dönüşüme uğradı. Rusya'nın Mısır ile ilişkilerinin yerini Irak ve Suriye aldı. Ancak Sovyetler için Ortadoğu'daki en önemli ilişki kuşkusuz Filistin'le olmuştur. Filistinliler SSCB'den maddi ve manevi destek alıyordu. Bu dönemde Mısır'la ilişkiler elbette çok zayıfladı. Örneğin, 1979'daki Camp David anlaşmasından sonra Mısır'ın İsrail'i tanıması ve diplomatik ilişki kurmasıyla Mısır, Arap milli halklarını savunan bir ülke olmaktan tamamen çıkmıştır. Bu da Mısır'ı çok önemli bir bölgesel oyuncu olmaktan çıkarmıştır.

20.yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Irak-İran Savaşı'nda SSCB, savaşa fiilen katılmadan her iki tarafla da ilişkilerini dengeli bir şekilde devam ettirecek bir politika yürüttü. SSCB'nin kendi iç krizleriyle yüzleşmesi elbette Yakın Doğu'daki (Ortadoğu) pozisyonunu zayıflattı. Diğer yandan, Yakın Doğu hiçbir zaman SSCB için öncelikli siyasi bir mesele olmamıştır;

Doğu Avrupa'nın ABD etkisine girmemesi SSCB için öncelikliydi.

Şu an Rusya Federasyonu dış politikasında farklı bakış açıları ortaya koymaktadır. Yakın Doğu, Rusya için hala çok önemli bir coğrafyadır. SSCB dağıldıktan sonra Yakın Doğu'daki Rus politikası, belirsizliklerden de kaynaklanan çelişkili bir hal aldı. SSCB'den ayrılarak devlet kuran diğer ülkeler, Yakın Doğu ülkeleriyle yeniden ilişki kurmaya başlamış ve cazip olmaya çalışıyorlardı.

Yakın Doğu'nun önemli bir ülkesi olan Suudi Arabistan ile SSCB'nin hiçbir zaman çok iyi ilişkileri olamadı. SSCB 1920'lerden itibaren ilişkileri sürdürmeye çalışsa da bu kalıcı olmadı. Suudi Arabistan'ın SSCB'ye karşı bir takım tutumları vardı. Perestroyka döneminde temelleri atılan ilgi ile ilişkileri derinleştirmeye doğru bir gidişat oldu.

İsrail'in 70 ve 80'lerde Rusya ile diplomatik ilişkileri yoktu, ancak SSCB'nin her tarafından Yahudi kökenli, hatta Yahudi gözüken insanlar dahi İsrail'e göç etmeye başladı. Hatta siyaset bilimciler bu süreci "Rus Dalgası" olarak adlandırmaktadır.

SSCB'den sonra Rusya'nın bölgeye ilişkin iki konuda meydan okuyucu gelişmeler yaşanmıştır:

- Bölge ülkelerinin ayrılıkçı hareketlere verdiği destek: Örneğin, Suudi Arabistan'dan gelen gönüllü savaşçılar, Rusya Hükümeti'nin Çeçenistan'a karşı verdiği mücadelede Çeçen milliyetçilerinin tarafında savaşa katıldılar.

- Hem Rusya'nın hem de Rusya'dan ayrılarak bağımsız olan devletlerin İslam İşbirliği Teşkilatı gibi birliklere üye olmaya başlamalarıdır. Ayrıca İran'a karşı yaptırımlar 1990'larda etkili olmuştur.

2000'li yılların başı, SSCB'nin yapısal kısıtlamaya dayanan politikalarının artık ortadan kalkmasının habercisi oldu ve SSCB ile ilişkileri olmayan ülkelerle diplomatik ilişkiler kurulmaya başladı. Rusya'nın şu an o bölge ülkeleriyle esnek ve aynı zamanda reaktif ilişkileri var diyebiliriz.

Sovyetler sonrası Rusya'nın politikası yeni koşullarla uyumluydu. SSCB döneminde farklı bir ideoloji vardı; güç, alternatif bir opsiyondur ve ideoloji üretiyordu; hala da öyle bir bakış açısı vardır. Yakın Doğu'ya bakarsak, sadece Suriye'deki konuştuğumuz olaylar değil, onun dışında da çok farklı etnik kökenler ve onların getirdiği kaos ortamı, yine farklı nedenlerden doğan anlaşmazlıklar baş göstermektedir. Bu nedenler Rusya'yı Ortadoğu'da "Dur, Bekle ve Anla" politikasına itmiştir.

Rusya Federasyonu, Filistin-İsrail sorununda Filistinlileri desteklemeye devam etti. Elbette bu politika Yakın Doğu'da etki yarattı.

2010 sonrası dönemde Arap Baharı süreci başladı. Sonraki ilişkiler elbette buna göre başka bir boyuta evirildi. Rus tutumu Ortadoğu'da değişti. Türkiye'de de Ortadoğu'ya karşı bakış açısı değişmiştir. Tabii ki her ülke kendi çıkarları doğrultusunda dış politikasını oluşturmaktadır.

Siyasi İslam'la bağlantılı gelişmeler hala Rusya'da korku ve endişeyle karşılanıyor. Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya'daki olaylar hala insanların hafızasındadır.

Akademisyenler arasında bu konu ele alındığında en önemli çıktı olarak söylemek istediğim şey şudur: Artık bu konuyu konuşmayalım, kendi kendine çözülür gibi söylemlerde bulunmuyorlar; aksine bu amaca matuf etkinlikler, forumlar ve çalıştaylar ile sorunlar ele alınarak alternatif çözüm önerileri bulunmaya çalışılmaktadır. Rusya, dış politikasını çağdaşlaştırma ve daha iyiye götürmek istemektedir.

Rusya, ABD'ye uzak kaldığı müddetçe bu ilişkileri sağlıklı biçimde düzenleyemeyecektir. Suriye konusunda Rusya ilk başta BM üzerinden ABD'den onay alarak bu anlaşmazlığın aktörü olmak istiyordu ama bir çıkmaza girdi. Rusya, ABD ve diğer ülkeler tarafından yanlış anlaşıldı. Rusya'nın 2015'e kadar bütün denemeleri ve gösterdiği gayretler sona erdi, çünkü istediği karşılığı alamadı ve Suriye ile artık direkt ilişkiler başlamıştı.

Suriye konusuna, Rusya'nın Ortadoğu politikasının bir testi de diyebiliriz. Elbette küresel değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Suriye'deki anlaşmazlıklar, Rusya'da ciddi şekilde tartışıldı. Astana görüşmeleri ile süreç takip edildi. Bu anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için ciddi çaba sarf edildi. Tabii ki tüm düşüncelerin gerçekleştiğini söyleyemeyiz. Aslında başarısızlığın nedeni Türk, Rus veya Suriye taraflarının hatasından kaynaklı değil, Suriye'deki irade zayıflığıdır. Astana formatı yetersiz kaldı diyebiliriz.

Suriye dosyası, Rusya'nın Türkiye ve İran ile ikili ve bölgesel politikalarını gözden geçirmesine neden oldu. Bunun yanında Irak, Suudi Arabistan, Katar ve BAE ile ilişkiler gözden geçirildi. Astana sürecinin istenen sonucu vermemesi, Rusya'yı bölgedeki ilişkilerini farklı kanallarla ve yeni yöntemlerle canlandırmaya itti. Bu durum, üye ülkeler arasındaki ilişkilerin daha farklı ve nitelikli olmasını sağladı.

Pandemi döneminde Suriye'deki askeri harekât ile ilişkiler kopma noktasına doğru gitti ve ilişkiler daha işlevsel hale geldi ve çalışılabilir bir ortam sağlandı. 2022'de gerçekleşen olaylar sonrası etkileşim daha da arttı; özellikle gıda güvenliği noktasında hem de savunma alanında işbirlikleri daha görünür bir hale geldi, ilişkiler çeşitlendi de diyebiliriz. Bu etkileşim hali hazırda devam etmektedir. Rusya'nın hala

Suriye'de ve bölgede aktörler için cazip tarafları vardır.

Rusya, Doğu Akdeniz bölgesinde askeri bir güç olarak gözüксе de şimdi artık çeşitlendirilmiş ilişkiler kurmaktadır. Suriye dosyası ile ilgili artık hükümetler ilişkileri düzgün ve rayına koymuş gibi gözükyor.

Rusya-Suriye ilişkileri bir SSCB mirası mıdır? Tamamen öyle diyemeyiz çünkü SSCB temelde sosyalist ideolojisini yaymaya çalışıyordu. Bu geleneksel olan ilişkiler şu an daha çok beraber iş yapma haline evrilmiş durumdadır. Ortadoğu Rusya için çok önemlidir. Ortadoğu'da anlaşmazlıkların taraflara zarar vermemesi için de bu ilişkiler sıcak tutulmaktadır. Rusya bu konuda menfaatleri doğrultusunda politika geliştirmeye özen göstermektedir.

SUNUM 2

RUSYA'NIN SURİYE'DEKİ JEOPOLİTİK VARLIĞI: NEDENLER VE SONUÇLAR

KİRİLL SEMENOV

Ortadoğu ve Bölgesel Çatışmalar Araştırmacısı

Moskova'nın Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımında ideolojik ve siyasi faktörler etkili olmuştur. Bu bağlamda, Şam her zaman Moskova'nın ilgi odağıydı.

İdeolojik faktörler açısından bakıldığında, Lübnan'daki Ortodoksluk ve Kudüs Patrikhanesi merkezi bir yere sahiptir. Eski Ortodoks patriklerinin merkezleri bu bölgedeydi. Rusya, Çarlık döneminden beri bölgeyle ideolojik etkileşim içerisindeydi. Rusya, Ortadoğu'ya olan ilgisini ilk defa Çar döneminde göstermiştir. Bu ilgi, Kutsal İttifak (Koalisyon) ve Osmanlı'ya karşı yapılan savaşlar yoluyla Avrupa devletlerinin koalisyonu ile birlikte devam etmiştir.

Çar döneminden beri Akdeniz'e açılma politikası, Büyük Suriye'ye (günümüz Lübnan da dâhil) girmesiyle somut bir hal almıştır. Rusya, 18. yüzyılda Osmanlı zamanında Beyrut'u ilhak etmiştir. Suriye'nin bir toprak parçası olan Lübnan, Rusya filosunun gücünü geliştirmesi için bir fırsattı. Nitekim Rusya'nın Akdeniz'e açılma fikri hala devam etmektedir ve bu bölgedeki varlığı hiç aksamadan sürmüştür. Suriye, Rus İmparatorluğu ve SSCB için daima ilgi çekici bir alan olmuştur; Rusya her zaman orada kalıcı olarak kal-

maya çalışmıştır. Daha önce, 1860'larda Lübnan'da Hristiyanlar ve Dürziler arasındaki çatışmalarda ve askeri müdahalelerde Rusya'nın kalması için elverişli bir ortam hazırlamıştır.

Daha yakın döneme bakacak olursak, 1956 yılında Suriye ile ilişkiler geliştirildi. SSCB aynı zamanda Mısır'ı destekledi ve her iki ülke de Fransa ve Büyük Britanya'nın işgaline maruz kaldı. SSCB'nin Ortadoğu'daki ana ortağı Mısır'dı. Etiyopya'dan Hint Okyanusu'na kadar olan Sovyet deniz filosunun en önemlisi Mısır'daydı. Havacılık üssü de oradaydı. Akdeniz'deki ABD denizaltılarını arayan gemiler de orada korunuyordu. Enver Sedat'ın iktidara gelmesiyle SSCB için işler değişti ve başka bir çıkış yolu arandı. 1970'lerde SSCB Mısır'dan çıkarıldı ve bütün üsler kapatıldı. Akdeniz'e giden 5. Bölük üstsüz kaldı. Orada ne askeri gemilerin konuşlanması için ne de başka bir amaç için üs kaldı. Mısır'da yaşanan bu iktidar değişiminden dolayı SSCB filosunun Akdeniz'de kalması gündeme geldi. Tarihsel olarak, Çariçe II. Katerina'dan beri Rus filosu orada konuşlanmak istiyordu. Dünyada oluşan jeopolitik durumdan faydalanarak Akdeniz'deki üsleri geliştirmek istedi. Varşova Paktı'na üye

ülkeler ayrılmaya başladı; süreç ilk olarak Arnavutluk'la başladı. SSCB, Mısır'da üç askeri üs kurdu. İskenderiye ve SSCB filosunun Hint Okyanusu'nda konuşlanması için işbirliği yapıldı.

Suriye Arap Cumhuriyeti Rusya'dan silah almaya başladı ve Suriye'ye askeri danışmanlar geldi. 1967'den sonra Sovyetler Birliği, İsrail işgalinin ardından İsrail askeri ordusunun yenilenmesine destek verdi. SSCB askeri personeli, sadece askeri ekipman sağlamakla kalmadı, aynı zamanda direkt olarak İsrail'e karşı Suriye ve Mısır yanında savaştı.

1979'da Afganistan Savaşı başlayınca Arap dünyasının SSCB'ye karşı olan tutumu değişti. Esad ailesi İran'a yakındı ve İran da Afganistan mücahitlerini destekledi. O dönemde SSCB'nin kaynakları Suriye'deki

varlığını genişletmek için yeterli değildi. 1984'te Tartus'taki statüsü hakkında sözleşme yapıldı ve SSCB'nin Suriye'deki varlığı kısıtlandı. 1985'te Rusya'nın askeri gemilerinin statüsü filoya yükseltildi. Mısır'daki üslerin kaybı ile orada üsler oluşturuldu. Ancak SSCB'nin dağılmasıyla başka öncelikler gündeme geldi.

SSCB aynı zamanda burada hava üssü de kurmaya çalıştı. 1989'da SSCB ile Suriye arasında yardımlaşma anlaşması yapıldı. Sonraki müzakereler Suriye'de konuşlandırılabilir askeri grupları ve filoları içeriyordu.

Hafız Esad, çok yönlü politikalar yürüterek Moskova karşıtı adımlar da atıyordu. Örneğin, 2003 yılında Suriye'den uluslararası terör örgütleri temsilcileri Irak'a geçmişti. Suriye'de bazı Çeçen istihba-

rat görevlileri bulunuyordu. O zamanda Suriye ile ilişkiler inişli çıkışlıydı. Arap Baharı başladığında Esad'ın sadece İran'a değil, Moskova'ya da destek vermesiyle bu ilişkiler başka bir sürece evrildi. Moskova'nın Esad rejimini destekleme kararı almasında çok fazla faktör vardı. Rusya'nın Esad'ın yönetimini desteklemesinin en önemli faktörlerinden biri, Akdeniz'de kalıcı bulunmak, güçlerini geliştirmek ve Ortadoğu'da ciddi bir aktör rolünü oynamaktı.

1990'daki çöküşten sonra Rus gemileri Akdeniz'e seferlere çıkmaya başladı. Rusya'nın Hint Okyanusu'ndaki varlığı konuşulur hale geldi. Rusya, Cibuti'deki üssü geliştirmeye çalışıyordu, Suriye ile de görüşülüyordu. Kızıldeniz'de ve Hint Okyanusu'nda iki üs olması istendi. Rusya, 2015'e kadar Tartus'ta varlığını sürdürüyordu. Suriye'de mevcut olan kimyasal silahların çıkarılmasıyla ilgili faaliyet gösteriyordu. Sürekli olarak savaş gemileri girmeye başladı ve Rusya'nın deniz kuvvetleri oraya girdi ve faaliyetlerine devam etti. 2012 yılında gemiler Karadeniz'den Boğazlar yoluyla Tartus'a geliyordu, 1 ay kalıp geri dönüyordu. Rusya'nın Suriye'de olmasının en önemli faktörleri, Donbas'daki konumu, Rusya'nın askeri gücü ve Rusya'nın Suriye'deki askeri konuşlanmasıdır.

Trump ile görüşmede, Suriye'nin güneyindeki ortak çalışma konusunda mutabakata varıldı. Rusya'nın Suriye'deki varlığının genişletilmesi hususu, Rusya-ABD ilişkilerinin kapılarını tekrar açtı. Suriye, sadece Ortadoğu'da değil, bölgesel anlamda da çalışma yürütme fırsatı buldu.

İkinci faktör, İran İslam Cumhuriyeti'dir. İran o zaman Suriye aracılığıyla Moskova'ya aktif bir şekilde sadece Ortadoğu'da değil, bölgesel ülkelerle de çalışma fırsatı tanıdı. Beşşar Esad rejimine olumsuz bakmalarına rağmen bu işbirliği, Rusya'nın desteğiyle Suriye'deki İslam Devleti'nin (İŞİD) çökmesine neden oldu. Bu durum, TSK'nın ve uluslararası güçlerin desteklediği El-Bab bölgesinde operasyonlar yapılmasına neden oldu. Suriye Demokratik Güçlerinin (SDG) desteklediği operasyonlar yapıldı. Rus havacılığının desteği ile orada bir başarı elde etti. Rusya, Suriye'de kendi varlığını güçlendirdi. Rusya, Katerina zamanında yapmak istediğini, aslında iki tane hem Hmeymim hem de Tartus üssüne sahip olarak başarmış oldu diyebiliriz. ABD ile zaman zaman bu konuda ters düştü. Rusya'nın varlığı, ABD'nin Akdeniz'deki filosuna ciddi bir baskı unsuru olarak değerlendirildi.

SSCB'nin sahip olduğu Beşinci Bölük gibi bir filo imkânına Rusya şu an sahip değil. Burada Hmeymim üssü var ve pist sürekli genişletiliyor. MİG-31 jetleri oraya inebiliyor ve şu an roketler için de kullanılıyor. Üs, uzun menzilli ve bütün Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutabilecek kapasitededir.

Esad sonrasında bile yeni Suriye yönetimi ile yine ortak noktalar bulunmaya çalışıldı. Sadece Tartus değil, Kamışlı üssü de aktif olarak kullanılıyor. Şu anda Suriye hükümeti ile konuşulan diğer konu, üslerin kullanılıp kullanılmayacağı noktasıdır. Tartus üssü aktif değil çünkü Karadeniz bölgesindeki askeri hareketlilik nedeniyle Boğazlar

kapatıldı ve Rusya gemilerini Tartus'a gönderemiyor. Ancak üs, Rusya'nın yedek bir filosu olarak korunabilir.

Mesela Rusya'nın Libya'daki üslerinin akıbeti de belli değil çünkü Libya ile hükümet düzeyinde anlaşma sağlayabilecek bir yetkili yok. Türkiye de aslında Libya ile aynı hukuki sorunlarla karşı karşıyadır.

Tartus'daki askeri üssün varlığı da, Hint Okyanusu'ndaki üssün varlığı da bir anlaşması olmasına rağmen sonuç vermedi. Hmeymim üssü ise Rusya'nın Afrika'daki operasyonları için bir hava pisti olarak kullanılmaktadır. Rusya bu güzergâhı aktif olarak kullanmaya devam etmek istiyor. Suriye'deki insani yardımı ulaştırmak için de bir güzergâh olarak kullanılmak isteniyor.

Diğer yandan Ahmet El-Şara Rusya'yı ziyaret etti. Ziyaret, ikili ilişkilerin "Yeniden

Formatlanması" bağlamında yorumlanmıştır. Rusya'daki Hmeymim üsleri ileride anti-terörizm konusunda etkili olabilir. Suriye doğusunda aktif bir İslam Devleti (İŞİD) faaliyeti devam ediyor. 2013-2014 yılında İdlib Savaşı başladığında aynı şey Suriye'de de olabilirdi. Oradaki terörizmle mücadele hem Rusya hem de destekleyen ülkeler açısından önemlidir. Moskova-Şam ilişkileri, Batı medyanın lanse ettiği gibi sadece iki üssün geleceği ile sınırlı değil. Köprü, karayolları, demir yolları gibi altyapı çalışmaları, ham petrol şirketlerinin ticareti, tahıl şirketlerinin üretimi noktasında görüşmeler yapılmaktadır. Suriye Arap Cumhuriyeti ile sivil ve askeri alanda ilişkiler devam etmektedir. Suriye için Rusya hala en önemli ülkelerin başında gelmektedir. Rusya, Suriye'nin içindeki ekipmanlarının yenilenmesini arzulamaktadır. Bu kapsamda Suriyeli askerlere danışmanlar gönderilmektedir.

SUNUM 3

YENİ JEOPOLİTİK GERÇEKLİK KOŞULLARINDA RUSYA'NIN ORTA DOĞU'DAKİ KONUMU: ESAD'IN DEVRİLMESİNDEN ŞARM EŞ-ŞEYH'E

KAMRAN GASANOV

Son bir yılda Orta Doğu'da önemli dönüşümler yaşandı. Suriye'de iktidar değişti, İsrail ile İran tam kapsamlı bir savaşa girdi ve Filistin'de kırılğan bir ateşkes sağlandı. Tüm bu gelişmeler, Rusya dâhil olmak üzere önde gelen

bölgesel ve dış aktörlerin etkisini yansıtmaktadır.

Üç süreçten belki de en ciddiisi, 8 Aralık 2024'te Şam'da gerçekleşen iktidar değişimidir. Yıllardır İran ve Rusya tara-

findan desteklenen Beşar Esad rejimi devrildi. Bunun hemen ardından “Rusya Suriye’yi kaybetti mi?”, “Ruslar Tartus ve Hmeymim askeri üslerinden çıkarılacak mı?” şeklinde spekülasyonlar başladı.

Kısa süre sonra tartışmalar yatıştı ve Moskova yeni Şam yönetimiyle diyaloga başladı. Daha 12 Aralık’ta Bloomberg’de, Esad’ı deviren “Heyet Tahrir eş-Şam” (Rusya’da yasaklı) ile Rusya’nın Hmeymim hava üssü ve Tartus deniz üssünün korunmasına ilişkin görüşmeler yaptığına dair haberler çıktı. Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Mihail Bogdanov, Moskova’nın HTŞ ile temas kurduğunu ve görüşmelerin Şam’daki bir otelde gerçekleştiğini açıkladı.

Suriye’nin yeni lideri Ahmed Şara da oldukça temkinli davrandı ve Rusya hakkında son derece olumlu ifadeler kullandı. 18 Aralık’ta BBC’ye verdiği röportajda, “doğru yaklaşım olması hâlinde” Rus üslerinin korunabileceğini söyledi; 29 Aralık’ta ise Al Arabiyâ’ya, Moskova ile Şam arasındaki ilişkilerin stratejik olduğunu, “Rusya’nın dünyanın en güçlü ikinci ülkesi olduğunu ve Suriye için büyük önem taşıdığını” ifade etti.

Zamanla ilişkiler daha da netleşti. Ocak 2025’in sonunda, Bogdanov başkanlığındaki Rus heyeti Esad’ın devrilmesinden sonra ilk kez Suriye’yi ziyaret etti. Temmuz ayında Suriye Dışişleri Bakanı Esad Hasan Şeybani Moskova’ya geldi ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından kabul edildi. Ekim ortasında ise Ahmed Şara Rusya’nın başkentine gitti.

Rusya için Suriye’deki askeri üslerini ve stratejik bağlarını korumak önemlidir. Ahmet Şara için ise Moskova ile ilişkilerin sunduğu imkânları ülkenin yeniden inşası, enerji ve gıda alanındaki iş birliği için kullanmak önem taşımaktadır. Ayrıca İsrail’in Suriye’ye yönelik periyodik saldırıları ve ülkenin güneyini işgal etmesi bağlamında, Moskova bir arabulucu ve caydırıcı unsur olarak gereklidir. Ağustos ayında Suriye, Rus askerlerinden ülkenin güney vilayetlerinde devriyeleri yeniden başlatmasını talep etti. Bu çıkarlar doğrultusunda Şara’nın Rus üslerinin çekilmesi konusunda acele etmesi ya da Moskova’da bulunan Beşar Esad’ın iadesi için ulti-mum vermesi beklenmemektedir.

12 Günlük İran-İsrail Savaşı

İsrail’in Haziran ortasında İran’a saldırması ve ABD’nin İsrail’in yanında savaşa katılması, Rusya’nın çıkarları açısından ciddi bir meydan okuma oluşturdu. Zira İran stratejik bir müttefiktir ve bu yıl kapsamlı stratejik ortaklık anlaşması imzalanmıştır.

Bununla birlikte İran meselesi Rusya açısından Suriye kadar net değildi. Suriye daha çok Rusya’ya bağımlı bir devletken, İran kendi şartlarını dayatabilecek, manevra yapabilecek ve rekabet edebilecek kadar güçlüdür. Yeni İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan, Batı ile ilişkileri nor-

malleştirme, yaptırımların kaldırılması için müzakereler yürütme yönünde bir politika izledi ve BM’de Rusya’nın Ukrayna’daki operasyonunu eleştirdi.

Ancak ABD’de Donald Trump’ın iktidara gelmesiyle İran yönetimi Moskova’ya dayanarak hareket etmeye karar verdi. Umman ve Roma’daki görüşmeler sırasında İran Dini Lideri Ayetullah Ali Hamaney ve İran Dışişleri Bakanı Abbas Arakçi Kremlin’de istişarelerde bulundu. Trump da Rusya’nın arabuluculuk rolünü kabul ederek nükleer müzakerelerde yer almasına sıcak baktı.

Haziran ayında durum değişti. İran, İsrail ve ABD tarafından saldırıya uğradı ve BRICS’ten destek talep etti. 23 Haziran’da Reuters (12 günlük savaşın bitiminden bir gün önce), Hamaney’in Rusya’nın İran’a yönelik bombardımanlara verdiği tepkiden “etkilenmediğini” ve Arakçi aracılığıyla Putin’den İran’ın İsrail ve ABD’ye karşı mücadelesinde daha fazla destek istediğini yazdı.

İran’ın beklediği desteği alıp almadığı tartışmalıdır; ancak dış saldırı sonrasında Tahran’ın Moskova’ya yakınlaşma motivasyonu arttı ve Trump’a ve Batı ile diplomasiye duyulan güven zedelendi. Bir ay sonra, 21 Temmuz’da İran ve Rusya Hazar Denizi’nde CASAREX 2025 adlı deniz tatbikatını başlattı. Eylül ayında ise AB ile ilişkiler kötüleşti; AB Konseyi, “Avrupa üçlüsünü” (İngiltere, Fransa, Almanya) takiben İran’a nükleer silahların yayılmasıyla bağlantılı faaliyetleri nedeniyle yaptırım uyguladı.

ABD ve İsrail’in saldırıları İran’ın nükleer tesislerine zarar verdi. Bu durum bir yandan Rusya’nın stratejik ortağını zayıflattı, diğer yandan Moskova ile yakınlaşma motivasyonunu artırdı. Trump’ın İran’a yönelik sert yaklaşımı, Kremlin’i Beyaz Saray ile ilişkileri nasıl kurması gerektiği konusunda düşünmeye sevk etmiş olabilir — örneğin güç pozisyonundan.

Şarm El-Şeyh Anlaşması

Ekim 2023’te Gazze’de başlayan savaş, ABD’nin itibarına ciddi zarar verdi. Joe Biden yönetimi Filistinlilere yönelik kitlesel ölümleri durduramadı ve İsrail’i frenleyemedi. ABD’nin bölgedeki imajı öylesine düştü ki Suudi Veliaht Prensi, Dışişleri Bakanı Antony Blinken’ı kabul için bekletti. “Arap sokağı” Washington ve müttefiki Tel Aviv’e karşı protestolar düzenledi. Husilerin Kızıldeniz’i Batılı gemilere kapatması nedeniyle petrol fiyat-

ları yükseldi. ABD’nin etkisinin azalması Rusya’nın lehineydi.

Ancak Trump’ın iktidara gelmesiyle Gazze’de barış ihtimali daha netleşti. Önce 19 Ocak’ta iki aylık ateşkes sağlandı, ardından 13 Ekim’de Mısır’ın Şarm el-Şeyh kentinde Türkiye, Mısır ve Katar liderleriyle birlikte barış deklarasyonu imzalandı. Rus temsilciler zirveye davet edilmedi.

Görünüşe göre Rusya, Filistin-İsrail ateşkesinin dışında kaldı; bu süreç, önceki Arap-İsrail anlaşmaları gibi ABD arabuluculuğunda yürütüldü. Ancak Moskova da anlaşmaya katkı sundu. Aynı günlerde yapılması planlanan Rusya-Arap Birliği Zirvesi'ni Putin bizzat erteledi; bunun, “şu anda umduğumuz gibi ilerleyen ve inisiyatif ile doğrudan katılımın Trump'a ait olduğu süreci engellemek için” yapıldığını söyledi.

Rusya, AB, ABD ve BM birlikte Filistin konusundaki “Dörtlü”nün bir parçasıdır; ancak Batı ile yaşanan gerilim nedeniyle format geçici olarak bloke edilmiştir. Trump'ın Orta Doğu anlaşmasını Rusya, Çin ve Hindistan'ı devre dışı bırakarak gerçekleştirmesi bir gerçektir ve ilk bakışta Moskova için diplomatik bir kayıp gibi görünmektedir. Bununla birlikte ateşkes gerçek bir barışa yol açarsa, bu Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın Gazze'de barış tesis edilmesi yönündeki çizgisiyle çelişmez.

Öte yandan Trump'ın Filistin'de barışa ulaşma konusunda da bir başarı garantisi yoktur. Anlaşma şimdiden aksamakta, ateşkes ihlal edilmekte ve Hamas'ın silahsızlandırılması ile İsrail ordusunun Gazze'den çekilmesini öngören ikinci ve üçüncü aşamalara geçilememektedir. Trump'ın yaklaşımı, Filistin devletinin kurulmasıyla bağlantılı “temel nedenleri” dikkate almamaktadır. Beyaz Saray'dan farklı olarak Kremlin ve Rusya Dışişleri Bakanlığı sürekli iki devletli çözüm ve BM Güvenlik Konseyi kararlarına saygı çağrısında bulunmaktadır.

Özetle üç olaya birlikte bakıldığında, Rusya'nın bölgedeki konumunu “artıyor”

ya da “azalıyor” kategorileriyle değerlendirilmek zordur. Rusya'nın yeni konumunu tanımlamak için “Rusya'nın etkisinin dönüşmekte olduğu” ifadesini kullanmak daha doğrudur. Esad'ın devrilmesiyle Moskova Suriye'den çıkarılmadı. İran'a yönelik saldırı tek kutuplu dünyaya dönüş girişimi oldu; ancak Tahran Moskova'ya daha da yaklaştı. Mısır'daki anlaşma Trump'ın diplomatik zaferi olmalıydı, fakat bölge hâlâ barıştan oldukça uzaktır.

Ayrıca Orta Doğu yalnızca İran, Filistin ve Suriye'den ibaret değildir. Rusya'nın Türkiye ve BAE ile yakın ticari ve siyasi bağları vardır. Türkiye ve Mısır'da nükleer santraller, Süveyş Kanalı bölgesinde sanayi bölgesi inşa etmektedir. Birçok Orta Doğu ülkesi Rus savunma sanayisinin geleneksel müşterisidir. Ukrayna'daki özel askeri operasyonun başlaması, bölgenin Rus buğdayına olan yüksek bağımlılığını göstermiştir. Şubat 2022'den sonra Orta Doğu Moskova'dan yüz çevirmemiştir; aksine Katar, Umman ve BAE emirleri ve şeyhleri Putin'le daha sık görüşmekte ve Ukrayna ile esir değişimlerinde arabuluculuk yapmaktadır. Moskova, Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleriyle petrol fiyatlarını koordine etmektedir.

BİRİNCİ OTURUMUN SORU-CEVAPLARI

KATILIMCI 1

Soru 1: Suriye Cumhurbaşkanı Ahmet El-Şara'nın Moskova'ya yaptığı tarihi ziyaret kapsamında, Rusya'nın askeri politikasının Suriye'nin güney bölgesinde konuşlanma isteği iddiaları gündeme

gelmiştir. Bu durum gerçekleştiği takdirde Rusya-İsrail ilişkileri nasıl etkilenir?

Soru 2: Beşar Esad'ın geleceğine dair tartışmalar ne şekilde vuku bulmaktadır?

KİRİLL SEMENOV

Yazılıp çizilen çok şey olduğunu ifade edebiliriz. Rusya'nın, İsrail'den Suriye'yi koruması beklenemez; aksine, Rusya'nın orada bulunması bölgeyi kontrol etme amacına yönelik olabilir. Şu an Golan Tepeleri'nde asker konuşlandırması gündemdedir. Ancak, bunun gerçekleşmesi için iki ülke arasında anlaşmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca, eğer Rus

silahlı kuvvetleri orada duracaksa, onların güvenliğinin sağlanması da zaruridir, çünkü Suriye içinde güvenlik ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Konuşlanmanın gerçekleşmesi için İsrail'in de onayı gerekmektedir ve bu konuda yazılı bir doküman olmalıdır. Rusya askerleri orada duracaksa, her iki tarafın da (Suriye ve Rusya) bir sorumluluğu olması lazımdır.

KAMRAN GASANOV

Öncelikle, Rusya-Suriye arasında yeni bir ilişki biçiminin oluşması gerekmektedir. Ziyarete gelen Suriye hükümeti, "Biz Rusya Federasyonu'nu bilgilendirmeye geldik" diyerek, yeni yönetimlerinin siyasetinin hangi yönlerde devam ettiğini ve ne gibi çalışmalar yaptıklarını aktarmayı amaçlamıştır. Suriye'de kurumsal ve yapısal değişiklikler de olacaktır. Ahmet El-Şara Moskova'ya geldiğinde, Rusya Dışişleri Bakanı bu ziyareti resmi olarak ilan etmiştir. Rusya'nın Suriye'de bulunması konusunda görüşmeler yapılacaktır. Bu durum, Suriye için askeri konularda bir olanak teşkil edebilir. Uluslararası hukukun da buna nasıl müsaade edeceğini görmemiz gerekmektedir. Bölgede,

coğrafyası uzak olsa da aniden bir atağa kalkabilecek İsrail gibi bir tehdit bulunmaktadır. Bölgede büyük bir belirsizlik hâkimdir ve İsrail'in de kendine göre politikaları vardır.

Esad'ın ne olacağı sorusu ile Rusya'nın üslerinin ne olacağı sorusunu birleştirebiliriz. Suriye'nin üslere ihtiyacı vardır; "Üslerini kaldırın" diyemezler. Suriye'nin Rusya'ya olan ihtiyacı, Rusya'nın Suriye'ye olan ihtiyacından daha fazladır. Suriye'nin Rusya'ya emrivaki yapması mümkün değildir.

Esad meselesinde ise Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı'nın da düşünceleri elbette vardır, fakat bunlar açık edilmez.

KATILIMCI 2

Soru 3: Sayın Grigoriy, Astana sürecinin Şam'daki irade zayıflığı nedeniyle akamete uğradığını belirtmişti. Rusya'nın o dönemde (Esad yönetiminden) beklen-

tisi neydi? Yeni iktidar (Şara hükümeti), Esad'ın karşılayamadığı bu beklentiyi görüşmeler sonrasında karşılayabilecek gibi duruyor mu?

LUKYANOV GRİGORİY

Astana sürecini bugünün koşullarında değerlendirirsek, hiçbir işlevselliği kalmamıştır. Örneğin, o dönemin taraflarından olan İran, şu anda işbirliğine hazır değildir; hatta bu süreç artık konuşulmamaktadır bile. Format açısından bakıldığında, Rusya ve diğer ülkeleri bir araya getirme işlevi gerekli olabilir; yani Astana formatı bir tecrübe olarak görülebilir. Ancak, Suriye ve Türkiye arasındaki mevcut sorunlar açısından bakarsak, Astana üçlüsü burada işlevini yitirmiştir. Rusya ve Suriye hükümeti ilişkilerine gelince; Şara iktidarı, 2025 yılının başında öngörülmemiş (veya gerçekçi olmayan) vaatlerde bulunmuştur. Yeni hükümetin daha pragmatik olması gerekir. Sorunlarını kim çözerse onunla işbirliği yapması lazımdır. Suriye, ülkenin tamamını kontrol edemezse,

mevcut iktidar varlığını sürdüremez. Bu nedenle, diğer ülkelerle işbirliği yaparken detaylı ve titiz davranması gerekmektedir. Rusya ile siyasi işbirliği şu anda askıya alınmış gibi görünse de, riskleri azaltmak amacıyla uluslararası kurumlar aracılığıyla ilişkiler kurulmaktadır. Rusya'nın Suriye'de üsleri mevcuttur ve Suriye, Rusya'nın varlığını göz ardı edemez. Rusya, yeni Suriye'nin yapılmasına da katkı sağlayacaktır; özellikle İsrail ile olan sınırda güvenlik sağlama konusunda. Ukrayna'nın bunu yapacak gücü yoktur. Rusya, tabii ki "Ukrayna ile çalışırsan seninle çalışmam" gibi bir talepte bulunmuyor; ancak Suriye'nin, faydası olacaksa işbirliği yapması gerekir. Ne var ki mevcut koşullar altında bu pek mümkün gözükmemektedir.

KATILIMCI 3

Soru 4: Kirill Bey'e hitaben; Tartus limanının aktif olarak kullanılmadığını ve bunun nedeninin Rusya-Ukrayna arasındaki Karadeniz'deki askeri gerginlik olduğunu belirttiniz. Özellikle Esad döneminde Rusya'nın "Çariçe II. Katerina hayali" gerçekleşmişti. Bu Karadeniz'deki kriz, Çariçe II. Katerina'nın Akdeniz'e

kalıcı açılma hayalinin önüne mi geçmiş durumdadır?

Soru 5: BM 80. Genel Kurulunda Ahmet El-Şara'nın Vladimir Zelenski ile de görüşmesi olmuştu. Ukrayna-Suriye ilişkilerini bu bağlamda nasıl değerlendiriyorsunuz?

KİRİLL SEMENOV

Sovyet formatındaki siyasi ve askeri ilişkiler çok farklıydı. Şu anki Moskova ve Şam arasındaki ilişkiler, Sovyet formatının bir mirası olsa da, Rusya Suriye ile aktif bir şekilde çalışıyordu. Bu çalışma, dini toplulukları ve Suriye muhalefeti de kapsıyordu.

Astana sürecinde Rusya, tüm Suriye muhalefetiyle iletişim kurdu. Şara bir çıkış yolu buldu. Astana formatı ile Rusya, Suriye'den ne beklediğini, Suriye de

Rusya'dan ne beklediğini anlamış oldu. Bu da önemli bir dipnot olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci sorunuza gelince; Ukrayna tarafı, Rusya'ya etki etmek için bazı Kürt grupları başka bir bayrak altında Rus güçlerine karşı muhalefet etmeye çalışmıştır. Bu anlamda Kiev için kiminle çalıştığı önemli değildir; onların tek kaygısı Rusya'nın aleyhinde olmalarıdır.

Zelenski-Şara görüşmesi önemli, ancak ben bunu gösteriş amaçlı bir eylem olarak düşünüyorum. Ahmet El-Şara’nın Suriye ile ilgili ciddi bir tutumu var; Moskova ve Şam arasındaki ilişkilerin yenilenmesine karşı çıkan kişiler mevcuttur. İdlib’de Ukrayna bayraklarıyla gösterilere çıkanlar ve Moskova ile olumsuz eylemleri destekleyenler oldu. Bunların tabii ki kim tara-

findan desteklendiğini biliyoruz. Esad’ı iade etme meselesi, Savunma ve Dışişleri Bakanı ziyareti sonrasında esir iadesiyle ilgili bir talep olarak zikredilmedi. “Biz o konuyu değil, geçiş dönemi hukuku ile ilgili süreci görüşüyoruz” dendi. Belki de Rusya’da bulunan kişilerin iade süreci konuşulabilir.

KATILIMCI 4

Soru 6: ABD’nin Filistin konusunda Şarm eş-Şeyh’te üstlendiği aktif role değinmiş oldunuz. Birçok analist, burada Filistin’de kalıcı bir ateşkesin sağlanmadığını düşünmektedir. Ancak Şarm eş-Şeyh’te gerçekleştirilenler, eğer Ortadoğu’daki dengeler Batı bloğu adına ve Batı’nın

bakış açısıyla kontrol edilecekse, bunun yine Batı dünyasının müdahalesiyle olacağı vurgusunu yapmıştır. Bu durum, Ortadoğu’nun halen Batı bloğu etkisinde olduğunu göstermektedir. Rusya, bu barış çalışmalarında ya da siyasette daha görünür hale gelmek istiyor mu?

KİRİLL SEMENOV

Filistin meselesi, uzun dönemdir bizim de uğraştığımız bir problemdir ve Batı tarafında tetiklenmiştir. Filistin ve İsrail’i barıştırma çabalarını gördük. İsrail orada yeni konutlar inşa etti ve Batı Şeria yok oldu. Eski ABD Başkanı Bill Clinton ve ondan öncekiler dahi bunu yapmadıysa, Trump’ın neden yapсын?

Rusya’nın Filistin-İsrail savaşında nasıl bir rol oynayabileceği meselesine gelince; Rusya sorunu çözmek istemektedir ve hem Arap hem de Müslüman ülkeleri tarafından desteklenmektedir. Ancak Rusya, farklı jeopolitik problemleriyle (Ukrayna ve Batı) meşguldür. Rusya, Suriye’ye asker gönderdiği gibi Filistin’e asker gönderemiyor. Erdoğan, bölgesel

İslam ülkeleri koalisyonu oluşturma çağrısı yaptı. Netanyahu Büyük İsrail tarafıdır ve ABD de İsrail’i durduramıyor. Trump, ateşkesi bozmakla Hamas’ı suçluyordu ve savaşın tekrar başlaması için yeşil ışık yaktı.

Buradaki kritik nokta, tarihi seyre barksak bence sorunun güç kapasitesi artırımı ile çözüleceğidir. BM Barış Gücü kapsamında ülkeler askeri güçlerini kullanırsa sonuca ulaşılır. Rusya, böyle bir senaryoda uluslararası insancıl hukuka uyduğu için o aksiyona destek verecektir.

Önceki sorulara ek olarak, Astana formatı belki bugün için Suriye’deki Kürt meselesinin çözümü konusunda kullanılabilir.

KATILIMCI 5

Soru 7: Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığının gelecekteki ilişkilerini konuşuyoruz. Rusya'nın Ortadoğu'da daha çok klasik diplomasi ve militer varlığı ön planda tutulmaktadır. Ancak bu coğrafyalarda milyonlarca insan da yaşamaktadır. En son Suriye'de şahit olduğumuz süreçte, Rusya savaşın tarafı olarak Suriye hal-

kının güvenliğini büyük ölçüde kaybetti. Benzer şekilde, Arap ve İslam ülkelerinin de güvenliğini büyük ölçüde kaybettiği görülmektedir. Acaba Rusya, bu imajını düzeltmek ve güveni tekrar sağlamak amacıyla Ortadoğu ve İslam âlemindeki halkların sempatisini yeniden kazanmayı düşünüyor mu?

LUKYANOV GRİGORİY

Rusya'nın Suriye'de bir tarafı desteklediği iddiası doğru değildir. Rusya, Suriye'de kaybeden tarafta olduğunu düşünmüyor. Rusya'nın kaybettiği bir alan olmadığı için bunu kazanmak için de mücadele etmeyecektir. Resmi beyanlarda da bu açıkça deklare edilmiştir. Rusya, 2011 yılından beri Suriye sorununun sadece Suriye siyasi güçleri tarafından, müzakere yoluyla çözülebileceğini ifade etmiştir ve müzakereler eşit taraflar arasında yürütülür.

Esad yönetiminin kapasitesi yeterli değildi ve bu durum olumsuz sonuçlandı. Bu sorunun

çözümünde Rusya, Türkiye veya Irak gibi ülkeleri suçlamak, yapacağımız en son iştir.

Rusya, bölgeden basit bir şekilde çekilmek istemiyor. Aksine, Suriye içindeki Hristiyan, Alevi, Kürt grupların yanı sıra bölge ülkeleri olan BAE, Türkiye ve İsrail ile çalışmak istediğini belirtmiştir. Rusya'nın Suriye'deki sorunları çözmek için ciddi imkânları vardır. Değişken bir dünyada yaşıyoruz; dolayısıyla öncelikler, amaçlar ve koşullar hızla değişebilir. Rusya'nın tutumu hem kendi çıkarlarını korumaya hem de bölgede yapısal ilişkiler kurmaya yönelik olacaktır.

KATILIMCI 6

Soru 8: II. Katerina dönemindeki (1762-1796) politikalar ve bugün geline süreçte en önemli faktörün Akdeniz'de bulunmak olduğu anlaşılmaktadır. Suriye üslerinin varlığı, geçmiş tarihsel bağlamlara baktığımızda, Rusya'nın Çarlık ve SSCB dönemleriyle eş güdümlü bir Akdeniz politikasını mı yansıtmaktadır? Buna, Rusya'nın 300 yıllık politikası diyebilir

miyiz? Aynı şekilde, Mısır'la yaşanan bozulmaların arkasından gelen son 10 yıldaki Lazkiye ve diğer yerlerdeki üsler, geçmişteki politikaları yansıtmakta mıdır?

Soru 9: Suriye Tartus'taki yedek üssün varlığı, sadece insani yardım amaçları için mi kullanılacaktır?

KRİLL SEMENOV

Rusya'nın Akdeniz'deki varlığı her zaman önemli olmuştur; hem siyasi hem de askeri bir varlıktır. SSCB de benzer şekilde Suriye'ye askeri olarak müdahale etmiştir. Çin Doğu Demiryolu Projesi, sıcak denizlere inme politikası ve orada ticaret yapma isteği, Katerina döneminde beri uygulanan politikalar olduğunu söyleyebiliriz.

Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile dostane ilişkilere sahip olduğu dönemler de olmuştur. Örneğin, 1839 yılında Osmanlı'nın Mısır'la sorun yaşadığı dönemde Akdeniz'e girmiş ve arabuluculuk yapmıştır. 1870'li yıllarda Osmanlı ile yerel gruplar arasındaki iç mücadelelerin yaşandığı Beyrut'ta askeri varlığını sürdürmüştür. Bu durum, bölgedeki çıkarlarını sağlamak için hem taktik hem de strateji açısından bir benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Burada, yüzyıllık

Rusya-Türkiye ilişkisi tecrübesi çok önemli bir tecrübedir. SSCB'nin 1980'lerde açmayı planladığı üsleri Rusya, 2015 yılında kurmuş oldu.

Rusya'nın üslerini nasıl kullanacağı sorunuza cevaben; üslerin Suriye için maksimum derecede faydalı olması amaçlanmaktadır.

Ayrıca, Lukyanov'a yöneltilen soruya ilişkin ben de cevap vermek isterim: Rusya, Suriye iç savaşına katıldığı için kendini suçlu hissetmiyor. Rusya'nın orada bulunmasına olumlu bakılıyordu. Ürdün, BAE, Mısır ve diğer ülkeler nezdinde de olumsuz bir tepkiye neden olmadı. Rusya'nın şu an Arap devletleriyle ilişki konseptini değiştirmesi gerektiğini ya da kendini onlara kanıtlaması gerektiğini düşünmüyorum. Aksine, Arap ülkelerinin Rusya'nın burada bulunmasından memnun olduklarını düşünüyorum. Çünkü Rusya'nın buradaki varlığı, dengeleyici bir faktör olarak görülmektedir.

GRİGORİY LUKYANOV

Rusya'nın politikaları kapsamında, 100 yıl önce Türkiye'nin bağımsızlığı için askeri yardım yapıldı, danışmanlar gönderildi ve bağımsız bir ülke kuruldu. Daha sonra Rusya askeri varlıklarını geri çekti ve yapısal anlamda ilişkileri oldu ve olmaya devam ediyor. Bu yüzden askeri

üsleri de bu tecrübe ışığında görmek ve okumak lazımdır. Üsler bir amaç değil, çıkarları korumak ve dostane ilişki kur-

mak içindir. 100 yıllık Türkiye-Rusya tecrübesi, Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığını anlamamız noktasında güzel bir örnektir.

ŞAMİL BENÖ

Bu meseleye ben de bir katkı sağlamak isterim: İngiltere ve ABD gibi ülkelerin denize çıkış imkânı vardır ve Rusya da tabii ki sıcak denizlere inmek istiyordu. O dönemde Akdeniz'e odaklandı. Rusya, Hristiyan bir ülkedir. Rusya'nın Ortadoğu'daki siyasetinin aslında üç önemli periyodu vardır: İmparatorluk zamanı, SSCB dönemi ve Rusya Federasyonu dönemi. SSCB Ortadoğu'da maddi olarak zararlı çıktı. İdeolojisini desteklemek için ulvi duygularla bunu yapıyordu ve ciddi paralar harcadı. Örneğin Cezayir'de, kendi politik menfaatlerine aykırı bile hareket etmişti. Siyaseti düşündüğümüzde; Suriye'deki harekât döneminde, önceden önemli bir İtfaiyecilik/Acil Durum Bakanlığı kuran bir Savunma Bakanı (Sergey Şoygu) vardı.

Yeni Rusya'da silahlı kuvvetler aslında bir yayılma aracıdır diye düşünenler var. Ama bence tam da öyle değil, hatta tam tersi bir durum söz konusudur. Ben demokrat biriyim ve Çeçen sorununu çözmede Hükûmete çok yardımcı oldum; müzakerelerde bizzat yer aldım. Batı ortaklarımız "Suriye vatandaşlarını korumak istiyoruz" dedikleri zaman, biz o beyanların arkasında ne olduğunu görebiliyorduk. Müslüman ülkeler de Rusya'nın oraya müdahil olmasından memnun olmadılar. Kamuoyunda insanların ne düşündüğü önemlidir. Rus dış politikasında tabii ki diplomatlar çok önemlidir. Onların bulunduğu ülkelerde insanlarla ilişkileri çok önemlidir. Bu nedenle, resmi biraz daha geniş bir çerçevede görmemiz lazımdır.

KATILIMCI 7

Suriye içinde Rusya'nın rolü konusunda evet iyi ilişkilerimiz vardı; fakat 2011 yılından sonra Rusya, Suriye halkının tarafını değil, Esad rejimini destekledi. 2015 yılında ise Rusya, İran ile birlikte rejime asker gönderdi ve o gönderilen askerler Suriyeli sivilleri öldürdü. Biz Suriyeliler olarak bu Rus katliamını hala hatırlıyoruz.

Şara-Putin görüşmesinde, buradaki gazeteciler ve uzmanlar, Suriye'nin Rusya'ya ne verebileceği hususunu çok yazıp çizdiler. Pragmatik bir şekilde biz de düşünelim: Bu arada [Rusya], önceki yapılanlara dair özür bile dilemedi. Batı ile ilişkileri Suriye için daha önemli görüyoruz. Rusya'da ekonomik kriz var. Ukrayna ile savaştan sonra [Rusya'nın

Suriye’ye] askeri olarak ne gibi bir faydası olacak? “Rusya ile yeni bir sayfa açalım” diyorlar, fakat katil Esad hala Moskova’da yaşıyor; neden teslim edilmiyor?

Soru 10: PYD (Fırat’ın doğusu) meselesi önemlidir. Rusya’nın orada Kamışlı askeri üssü var ve son zamanlarda bu

üssü güçlendiriyorlar. Peki, Rusya burada ne yapmak istiyor? Onlar muhtemelen DAEŞ’le savaşmak istediklerini söyleyecekler ama orada Uluslararası Konsey (ABD) de var. Rusya bu konsey ile nasıl anlaşacak? Rusya sanki yeni bir sayfa açmaktan ziyade; Dürzilerle, Alevilerle ve PYD ile bir şeyler yapmak istiyor.

MEHMET EMİN İKBAL DÜRRE

Hikâyeyi kimden dinlediğinize göre olayın çözümlemesi değişiklik göstermektedir. PYD Kürtleri temsil etmiyor diyorsunuz; peki bugün Suriye’nin yüzde kaçının Şara’yı desteklediği için biz bugün Şara’nın Suriye’yi temsil ettiğini söylüyoruz? (Resmi olarak temsil ettiği doğrudur.)

İkincisi, Rusya’nın oradaki askeri operasyonlarında sivil halkın öldüğü doğrudur. Ancak aynı şey, bugün iktidarda olan kişilerin (Şara yönetimi kastediliyor) eliyle de yaşandı. O yüzden, bu konuya biraz daha objektif bakmamız gerekmektedir.

KİRİLL SEMENOV

Şara’nın Moskova ile ilişkileri Suriye’de bazı taraflarca eleştirilmektedir. Beyefendinin (önceki katılımcı) bakış açısı Suriyeliler arasında evet var, ancak bu durum Rusya’nın Suriye politikasının farklı bir şekilde ele alınabileceği gerçeğini değiştirmez. Suriye’nin Rusya ile ilişkilerini yeniden yapılandırmak istediği de açıktır. Peki, Rusya’nın dün yaptıkları için özür dilemesi lazım mı, bu belirsizdir. Hatta Rusya’nın belki Şara ile görüşmesi baştan da yanlış olabilir. 1500 Alevi’nin katledildiği gerçeğini de bizler biliyoruz. Yeni iktidarla ilişkiler kurmaya çalışıyoruz.

Rusya’yı destekleyen başka etnik azınlıklar da var. Örneğin, Alevilerin Ruslarla ilişkileri olumlu diyebiliriz. Dürzilerin de Rusya’ya sempatisi vardır. Evet, kan dökülmüş ve dökülmeye devam ediyor. Oradaki acının tek sorumlusu Rusya değildir; başka birçok etnik grup ve dış aktörler de bulunmaktadır. Suriye muhalefeti her şeyden Esad’ı sorumlu tutuyor, fakat sadece Esad değil, başka kişiler de sorumludur. Rusya hükümeti de Ahmet El-Şara gibi katliam yapmış bir kişiyle [ilişki kurduğu] için baskı altına alınıyor. Ancak bence, bunları geride bırakmamız ve geleceğe odaklanmamız gerekmektedir.

LUKYANOV GRİGORİY

Suriye’de bir iç savaş yaşandı. İç savaştan daha kötü hiçbir şey olamaz. Suriye halkı derin bir travma altındadır ve bunun etkilerini bertaraf etmek için uzun bir süre gereklidir. Türkiye, Ürdün ile birlikte Rusya da bu konuda Suriye’ye yakın olan ülkelerdir ve bu olaylardan sorumlu tutulmaları kaçınılmazdır. Suriye halkı şu an o kadar farklı düşünüyor ve anlaşıyor ki... Örneğin, iç savaş döneminde Suriyeli birçok kişi Rusya’daydı. Şara’nın kardeşi hekim olarak Rusya’da çalışıyordu. Eğer Rusya’yı “katil” olarak

görseydi, orada çalışmazdı diye düşünüyorum. Rusya tarafından Suriye’ye gelen Rusyalılar da var. Beraber namaz kılanlar var. Kimse onlara “katil” diyemez. Rusya, oraya akan kanı durdurmak için geldi. “Suçlu kim?” desek, tek bir kişi olarak göstermemiz yanlış olur. Suriye halkına yaşatılan genel bir vahşetten bahsedebiliriz. Biz, Suriye’nin toprak bütünlüğünü her zaman savunduk. Kimse Suriye’yi yönlendirmek istemiyor; fakat Suriye halkı şu anda yaralıdır ve bu durumu düzeltmek için yardıma ihtiyacı vardır.

KAMRAN GASANOV

Putin, Suriye sorunu ile ilgili olarak, “Biz Suriye’den daha fazla Suriyeli olamayız” demişti. Rusya silahlı güçlerini neden orada konuşlandırdı?

Evet, jeopolitik menfaatler doğrudur, ancak terör örgütleriyle mücadelede Rusya’nın Suriye’ye olan katkısını da yadsıyamayız.

2. OTURUM

SUNUM 1

SURİYE'DEKİ YENİ DÜZENİNİN RUS DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ORTADOĞU'YA YENİ BAKIŞ

MEHMET EMİN İKBAL DÜRRE

Moskova Devlet Dil Üniversitesi

Öğretim Üyesi

Ben biraz daha reel politiğine değinmiş olacağım. Rusya'nın Ortadoğu politikasını doğru irdeleyebilmek için, Rusya'nın genel dış politikasının dört ana ekseninde şekillendiği görülmektedir:

Batı ile İlişkilerde Ayrışma: Ukrayna Savaşı sonrasında Rusya, Batı'yı ikiye ayırmıştır (ABD ve Avrupa). Rusya, Batı ile olan ilişkisini artık daha çok ABD üzerinden yürütmek istemekte, Avrupa ise bu süreçte daha edilgen bir konumda kalmaktadır.

Sömürgecilik Karşıtlığı ve Yeni İdeoloji: Rusya'nın 31 Mart tarihli dış politika güvenlik konseptinde sömürgeciliğe karşıt-

“Rusya'nın çekilmesi, yalnızca kendi itibarını değil; Türkiye ile olan etki mekanizmasını, İsrail ile ilişkisini, Afrika ile olan ilişkilerini ve dolaylı olarak Kafkasya ilişkilerini dahi etkilemiştir.

lık ifadesi defalarca geçmektedir. SSCB sonrası ideolojik boşluğu doldurmak isteyen Rusya, sömürgeci sonrası dönemde (post-kolonyal) bunun etkilerine karşı kendi siyasetini gerçekleştirmek için bir alan açmayı hedeflemektedir. Afrika ve Asya halklarıyla dayanışma örgütü (SSCB döneminde kuruldu) gibi yapıları Rusya, şu an Mısır'da harekete geçirmek için adımlar atmaktadır. Güney Asya Önceliği: Rusya, Batı ile olan gerginlikleri nedeniyle Güney Asya'daki ilişkilerini hiçbir şekilde riske etmeyecektir.

Sürekli Müttefikliğin Reddi: Rusya için sürekli ve koşulsuz müttefiklik diye bir politika yoktur. Türkiye ile ABD arasındaki sorunlara rağmen stratejik ilişkinin devam etmesi Rusya için geçerli değildir; örneğin, Ermenistan'da iktidar değiştiğinde ilişkiler bambaşka bir hal almıştır.

Rusya'nın Suriye'den çekilmesi farklı yorumlandı (örneğin, Ukrayna karşılığında Batı'dan taviz alındığı iddiası). Rusya mecbur kalmasa çekilmeyecekti; bu kararın iç (Ukrayna Savaşı) ve dış etkileri vardır.

Rusya'nın çekilmesi, yalnızca kendi itibarını değil; Türkiye ile olan etki mekanizmasını, İsrail ile ilişkisini, Afrika ile olan ilişkilerini ve dolaylı olarak Kafkasya ilişkilerini dahi etkilemiştir.

Sonuç olarak, ABD bugün Ortadoğu'daki yegâne güç konuma ulaşmıştır. Eski Sovyetler coğrafyası için söylenemeyen bu durum, bugün gündemin ABD tarafından belirlendiğini göstermektedir.

Jeopolitik denklem eskiden üst sınıfların veya Anglosaksonların işi olarak görüldü. Rusya kendi sahasında jeopolitiği iyi oynuyordu, ancak şu an durum değişmiştir. Elbette Rusya toparlanıp geri dönmek isteyecektir.

ABD, Kürtlerin eliyle Fırat'ın doğusunu ele geçirmiş; Şara eliyle (aracı güçler kullanarak) ise Batısını ele geçirmiştir. ABD, sağ eliyle SDG'yi, sol eliyle Şara'yı destekleyerek Suriye'ye hâkim olmuştur. ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Tom Barrack, 2003'ten beri Şara'yı desteklediklerini açıkça ifade etmiştir.

Ukrayna Savaşı, Rusya'nın bundan sonraki stratejilerinde belirleyici olacaktır. Suriye'deki yeni yönetim Rusya'nın bölgeye dönmesini isterken, Türkiye de ABD ve İsrail politikalarının öngörülemezliğinden dolayı Rusya'nın varlığıyla bir denge oluşturmak istemektedir, zira Rusya Suriye'nin toprak bütünlüğü meselesinde Türkiye ile aynı noktadadır.

Rusya, üslerinin kaderinin Şara'ya bağlı olmadığını düşünmektedir. Üslerin BM 2254 kararına göre inşa edildiğini ve BM kararı olmaksızın çekilmeyeceğini ifade etmektedir.

Rusya, Esad'ı geri vermeyi düşünmemektedir. Yeni yönetimdeki askeriye'nin yarısının Rusya tarafından arandığını ve Suriye'nin de onları teslim etmeyeceğini belirterek karşılık vermektedir.

Rusya, önceki yönetimin daveti üzerine geldiğini ileri sürerek Suriye'ye tazminat ödemeyi kabul etmemektedir.

Rusya Dışışleri Bakanı Sergey Lavrov, “Suriye’de şu anki şartlarda her şey aslına dönebilir” diyerek Rusya’nın elindeki kozları açıklamıştır: Alevi grubu (Lazkiye) ve Kürt faktörü. Lavrov’un “Suriye diyorsunuz, aman orada Kürtler sorun olmasın” ifadesi, bu kartı tarih boyunca Türkiye’ye karşı kullandığı gibi yine kullanabileceği mesajını vermektedir. Aynı zamanda Şara’ya, Suriye’nin toprak bütünlüğündeki hassasiyetleri bildiği ve garantör olabileceği mesajını iletmektedir.

Putin’in, “Eğer Esad orada Kürtlerle anlaşsaydı bugün bunu yaşamazdık” beya-

nı, Kremlin ile Dışışleri arasında ikilik olduğu yönünde yorumlanmıştır. Ancak Lavrov’un tutumu, dışarıda kalsa bile bu kartı oynayacak potansiyele sahip olduğu mesajını güçlendirmektedir. Dolayısıyla Rusya’nın şu anki Suriye siyasetinde ağır-dan alma söz konusudur.

Rusya’nın Filistin’deki duruşu nettir ve iki devletli çözümden yanadır. Ancak diğer Arap ve bölge ülkelerinden daha fazla adım atması beklenmemelidir. Ukrayna Savaşı bitmeden Ortadoğu’da efektif bir siyaset beklemek doğru olmaz; burada bir rövanş alma söz konusu olabilir.

SUNUM 5

BÖLGE ÜLKELERİNİ BEKLEYEN KRİZ VE FIRSATLAR

ŞAMİL BENO

Ortadoğu Araştırmacısı

JEOPOLİTİK

Orta Doğu bölgesindeki durum, yakın tarih boyunca iki temel unsur tarafından belirlenmiştir: “büyük güçler” olarak adlandırılan aktörlerin hâkimiyeti ve Arap dünyasında süregelen kimlik krizi. Bu iki unsur, bölgenin jeopolitik düzeydeki temel sorununu oluşturan ve uzun yıllardır devam eden İsrail-Filistin çatışmasının da ana zeminini teşkil etmektedir. Söz konusu çatışma, bölgedeki siyasi aktörler arasındaki ilişkilerin niteliğini ve içeriğini şu ya da bu ölçüde belirlemeye devam etmektedir.

İsrail-Filistin meselesinin uzun vadeli ve kalıcı çözümüne katkı bağlamında Rusya, bölgedeki neredeyse tüm ülkelerin siyasi liderleriyle temas kurabilme imkânına sahiptir; bazı aktörlerle ise güvene dayalı ilişkiler geliştirmiştir. Bununla birlikte Rusya’nın etki düzeyi tartışmalıdır. Moskova’nın herhangi bir bölgesel aktöre “reddedilemeyecek bir teklif” sunma kapasitesine sahip olup olmadığı sorusu açık kalmaktadır. Mevcut koşullarda Rusya’nın rolü daha ziyade bir

“ince ayar aracı” olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım, Orta Doğu’da zaman zaman “porselen dükkânındaki fil” gibi hareket ettiği öne sürülen ABD’den ve İran ile

Suudi Arabistan arasında diplomatik ilişkilerin yeniden tesisini sağlayarak bölgeye siyasi bir güç olarak giriş yapan Çin’den farklılaşmaktadır.

EKONOMİ

Bölge ülkeleri arasında önemli farklılıklar bulunmasına rağmen ekonomik yapı, büyük ölçüde petrol ve doğalgaz sektörünün hâkimiyeti ile şekillenmektedir. Enerji kaynaklarına sahip ülkeler bu sayede yüksek gelir elde etmektedir. Ancak küresel enerji dönüşümü sürecinde petrol ve doğalgaza aşırı bağımlılık, söz konusu ülkeler için stratejik bir “Aşıl topuğu”na dönüşme riski taşımaktadır.

Orta Doğu ülkeleri temel gıda ürünlerinde büyük ölçüde ithalata bağımlıdır. Bu nedenle “gıda güvenliği”, hem ulusal kalkınma stratejilerinde (örneğin Suudi Arabistan’ın Vizyon 2030 programında) hem de bölgesel düzeydeki planlamalarda öncelikli alanlardan biri hâline gelmiştir.

Enerji alanında Rusya ile bölgenin önde gelen petrol ve gaz üreticileri arasında OPEC+ çerçevesinde özellikle arz kotaları üzerinden fiyat düzenlemesine yönelik aktif bir iş birliği yürütülmektedir. Petrol ve gaz sektörünün arama, üretim, taşımacılık ve işleme gibi diğer alanlarında ise Rusya’nın iş birlikleri daha çok Sovyet döneminden kalma ortaklıklar üzerinden sürmektedir. Bununla birlikte bu alanlarda yeni ve kayda değer projelerin henüz ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Körfez ülkeleri, özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, “küresel yeşil hidrojen merkezi”ne dönüşme potansiyeline sahiptir. Ucuz güneş enerjisi ve mevcut altyapı avantajlarını kullanarak bu sektöre ciddi yatırımlar yapmaktadır. Bu yönelim, enerji sonrası döneme hazırlık açısından stratejik bir dönüşüm çabasına işaret etmektedir.

Gıda güvenliği alanında Rusya ile Arap ülkeleri arasındaki iş birliği stratejik ortaklık seviyesine yükselebilecek bir potansiyele sahiptir. Ancak her iki tarafta da yetkinlik eksikliği dikkat çekmektedir. Arap ülkelerindeki mağaza raflarında “Rusya’da üretilmiştir” ibaresi taşıyan ürünlere nadiren rastlanmaktadır. Rus üreticiler genellikle hammadde tedarikçisi olarak FOB veya CIF koşullarında satış yapmayı tercih etmektedir. Rus-Arap İş Konseyi danışmanlığı döneminde önerilen “Rus rafı – Arap mağazası” projesi ile Rus tahıl üreticilerinin doğrudan tahıl ürünleri pazarına erişimini hedefleyen ağ oluşturma girişimleri; finansman ya da hukuki engeller nedeniyle değil, büyük Rus şirketlerinin değer zincirinin ileri aşamalarına girmeyi tercih etmemeleri nedeniyle başarısız olmuştur.

TOPLUM

Arap toplumları, etno-siyasal kimlik oluşum sürecinin tamamlanmamış olması nedeniyle dönemsel sosyal çatışmalar yaşamaktadır. “Arap Baharı” olarak adlandırılan süreç, sivil toplum kuruluşlarının ya da siyasi partilerin etkinliğinden ziyade kimlik krizinin, sosyal eşitsizliğin, yolsuzluğun ve yönetici elitlerin belirlenmesinde klan ilişkilerinin belirleyici olmasının bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

Sosyal ve siyasal sorunların keskin biçimde ortaya çıkmasına rağmen, bu durumun güçlü ve meydan okumalara yanıt verebilecek toplumsal hareketlerin doğmasına yol açmaması dikkat çekicidir. Pan-Arabizm, Arap sosyalizmi ve Müslüman Kardeşler gibi ideolojik akımların başarısızlığı; yalnızca fikirlerin içeriği ya da toplum nezdinde karşılık bulmamasıyla açıklanamaz. Bu süreçte belirleyici faktörlerden biri, başta ABD ve Birleşik Krallık olmak üzere dış küresel aktörlerin Arap ülkelerindeki siyasal süreç üzerindeki güçlü etkisi olmuştur.

Sovyetler döneminde Rusya, Orta Doğu’yu Batı “emperyalist” bloğuyla mücadelenin alanlarından biri olarak görmekte ve ulusal kurtuluş hareketlerini destekleme stratejisi izlemekteydi. Günümüzde ise Rusya’nın öncelikleri değişmiştir. Ekonomik çıkarlar ön plana çıkmış; jeopolitik düzlemde ise İslam söylemleri çerçevesinde toplumsal-siyasal süreçlerin karşılıklı etkileşimi teması önem kazanmıştır. Çeçenistan’daki krizin aşılması ve Kuzey Kafkasya ile Volga bölgesindeki dini topluluklarda istikrarın sağlanması sonrasında Moskova’nın ilgisi

daha çok BRICS+ platformuna yönelmiştir.

Mevcut koşullar, Rusya’nın bölgede karşılıklı fayda temelinde daha aktif bir varlık gösterebileceği bir potansiyele işaret etmektedir. Bununla birlikte kamu diplomasisi araçları — soydaş topluluklar ve “Rus Evleri” gibi yapılar — henüz yeterince etkin kullanılmamaktadır.

Özetle küresel düzeyde yaşanan değişimler, özellikle Çin’in bölge sahnesine çıkışı ve ABD öncülüğündeki Batı dünyasının ekonomik ve siyasi açıdan zayıflaması, dış aktörlerin müdahale yöntemlerinde ve araçlarında değişime yol açabilir. Bu durum, siyasi kültürün özgüllüğü çerçevesinde darbeler gibi geleneksel müdahale biçimlerinden uzaklaşmayı beraberinde getirebilir.

Ekonomik açıdan bakıldığında bölge ciddi bir dengesizlikle karşı karşıyadır: zengin Körfez ülkeleri ile diğer ülkeler arasındaki fark giderek belirginleşmektedir. Demografik yapı, değerler ve toplumsal öncelikler dikkate alındığında Arap ülkelerinde sosyal dönüşümlerin uzun ve sancılı bir süreç olarak ilerlemesi muhtemeldir.

Bu tablo, hem küresel aktörler hem de bölgesel güçler olan İran ve Türkiye için fırsatlar ve riskler üretmektedir. Söz konusu aktörlerin istikrara ve karşılıklı faydaya dayalı bir yaklaşım benimseyip benimsemeyecekleri ya da kısa vadeli çıkarların mı ağır basacağı, yalnızca bölgenin değil, merkezinde Arap toplumlarının bulunduğu daha geniş jeopolitik alanın geleceğini de belirleyecektir.

SUNUM 6

KRİZ DÖNEMLERİNDE TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ MODELİ

ORHAN GAZİGİL

Türkiye Dışişleri Bakanı Danışmanı

Tarihin ve günümüzün sorunlarına Rusya açısından bakıldığında, Rusya Ortadoğu'da dün vardı, bugün de var ve yarın da var olmaya devam etmek isteyecektir.

Ortadoğu, SSCB döneminden beri Rusya için askeri, jeopolitik ve ideolojik olarak önemliydi ve bu önemini bugün de korumaktadır. Konuşmalarda belirtildiği gibi, SSCB'nin daha ideolojik bir yaklaşımı vardı; bugünün Rusya'sı ise daha pragmatik hareket etmekle birlikte, bu politikanın içinde yine ideolojik unsurlar barındırmaktadır. Rusya, çok kutuplu dünya düzenine geçiş yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Ortadoğu'ya sadece askeri güçle değil, SSCB'deki kadar güçlü olmasa da ideolojik bir amaçla da gittiği söylenebilir.

Türkiye, Rusya ile ilginç bir deneyim yaşamaktadır. Soğuk Savaş döneminde farklı bloklarda yer alan bu iki ülke, 2000'li yıllardan sonra Cumhurbaşkanımız tarafından çizilen vizyonla Türkiye'nin daha bağımsız bir aktör haline gelmeye başlamasıyla yeni bir ilişki modeline girmiştir.

Bu değişim; Suriye'de, Arap Baharı'nda ve Libya'da yaşanan çatışmalarda görülmüştür. Rusya ile bir yandan rekabet ve çatışma koşulları yaşanırken, diğer yandan da güçlü bir diplomasi ve uzlaşma geleneği oluşmuştur. Bu uzlaşma, Astana formatında somutlaşmıştır. Format başarıya ulaşmasa da, iki ülke için de birçok kazanım elde edilmiştir. Türkiye ve Rusya, bölgede tarihsel devamlılığını kanıtlamış ülkelerdir ve bu bölgeler özelinde ciddi bir tecrübeye sahiptirler. Farklı bloklarda olsalar dahi taraflar, gerektiğinde esneklik gösterebilmektedir.

Rusya'nın esnekliğine son örnek olarak; Suriye'de Ahmet El-Şara'ya bağlı güçler devrimi tam olarak gerçekleştirdiğinde, Rusya artık orada yeni oluşacak hükümetle işbirliği ve iletişim kurması gerektiğini anlamıştır. Bu hamlenin olumlu bir adım olarak yapılması, Rusya'nın bu tür konularda ne kadar esnek olabileceğini göstermesi açısından önemli bir referans noktasıdır.

İKİNCİ OTURUMUN SORU-CEVAPLARI

KATILIMCI 8

Soru 11: Lukyanov Bey'e hitaben; Çeçen ve Afgan cihatlarından dolayı İslamofobi oluştuğunu söylediniz. İki milyar Müslüman nüfus tarafından olaya baktığımızda, 1980-1990'larda Rusya'nın Çeçenistan ve

Afganistan'a girdiğini, 2000'lerde Suriye'ye girdiğini ve Mali'deki bazı askeri girişimlerini, Rusya'nın İslam coğrafyasına müdahalesi olarak görüyoruz. Bu durum, Rusya'nın imajını nasıl etkilemektedir?

LUKYANOV GRİGORİY

Bu, [Rusya için] çok ağır bir travmadır. 2023 dış politika konseptinde, Müslüman ülkelerle ilişkiler çok önemli bir yer tutmaktadır. Rusya, Müslüman ülkelerle ilişkilerine nitelik kazandırmak istemektedir.

Birkaç yıl önce İslam'ın Rusya'daki bininci yıl dönümünü kutladık. Derbent gibi İslam için çok önemli bir konumda olan yer, Rusya toprakları içerisinde. Rusya, işbirliklerini genişletip dilde ve

sanatta çalışmalar ortaya koymalıdır. Rusya kendini İslam'ın bir parçası hissediyor; fakat dışarıda bu böyle bilinmemektedir. Rusya'nın yaptığı faaliyetlerle İslam düşmanı olduğunu söylemek çok yanlıştır; tabii ki bu durumun anlatılması gerekmektedir. Rusya nüfusu içinde Arap, Yahudi ve Müslüman nüfusu çok fazladır. Müslüman dünyası ile entegrasyonun güçlendirilmesi gerekmektedir.

KİRİLL SEMENOV

Ben de bu konuda bir şey eklemek istiyorum: Rusya dış politikası konseptinde, özellikle İslam ülkeleri ilişkileri için özel bir yer açılmıştır. Bu kapsamda Rusya, Taliban'ı terör örgütleri listesinden çı-

kardı. Ayrıca Kazan şu anda Rusya'nın İslam'a açılan kapısı olarak adlandırılmaktadır. Rusya, geçmişten ders alıp geleceğe olumlu bakmaktadır.

KATILIMCI 9

Soru 12: Türkiye'nin bugün Suriye'nin kuzeyindeki güvenlik kaygısının merkezinde YPG'nin askeri ve siyasi varlığı bulunmaktadır. Rusya bunun geleceğini

nasıl görüyor? Moskova, PKK ile yaşanan güncel gelişmeler ışığında bölgeyi nasıl yorumlamaktadır?

KİRİLL SEMENOV

Rusya burada elbette yerel hükümetin (Suriye) ele aldığı konuları, onların savunduğu oranda destekleyecektir. Aynı zamanda Ankara'nın da resmi bakış açısını desteklemektedir.

PKK'nın yeni Suriye hükümetini etki altına almaya çalıştığını da biliyoruz. Şimdi normalleşme süreci devam ediyor. PKK grupları arasında da farklı farklı bakış açıları ve Kandil'den yönetilenler içinde dahi anlaşmazlıklar mevcuttur. Mazlum Abdi gerginliği tırmandırmaya çalışıyor gibi gözükmektedir. Özellikle

Haseke'deki SDG'nin düzenlediği toplantıdan sonra endişeler ve şüpheler artmıştır. Fakat diyalog mutlaka sağlanacaktır.

Diğer yandan yeni hükümet, silahlı yapıları yeniden yapılandırmaya çalışmakta ve karma bir yapıda olacaktır. Silahlı örgütler içerisinde iyi niyetli olanları bu yapıya dâhil etmeye çalışıyorlar. Kürt azınlığın da orada kendi dilinde eğitim alması ve televizyon kanalları olması, Suriye'nin yeni düzeninde şart olduğunu düşünüyorum.

KATILIMCI 10

Soru 13: İkbâl Hoca'ya soru yöneltmek istiyorum. Günümüzdeki yeni ittifaklara değindiniz ve Rusya'nın Batı ile ilişkileri-

ni Avrupa'dan ziyade ABD ile yürüteceğini söylediniz. Öte yandan Çin-Rusya ilişkilerinin çok güçlü olduğunu biliyoruz

ve ABD'nin günümüzde en büyük mücadelesini Çin'e karşı verdiğini de biliyoruz. Hocam, konuşmanızda yine Rusya'nın Batı ve Güney ile ilişkilerini zedelemeyecek politika yürüteceğini belirttiniz. Gelecekte Rusya, tercihe zorlanırsa ABD'nin mi yoksa Çin'in mi yanında yer alır?

MEHMET EMİN İKBAL DÜRRE

Birinci soruya cevaben; Rusya'nın kendisini bu iki güç karşısında bir seçim yapmak zorunda hissedeceğini düşünmüyorum. Çünkü bu seçimin cezasını SSCB dağıldığında görmüştür. Batı yanlısı bir politikanın Rusya'yı getirdiği

Soru 14: Bir diğer sorum da şu: PKK'nın Suriye'deki uzantısı olan yapılar, Suriye içerisinde federatif bir yapıya da özerklik yönünde talepler de dile getirmektedir. Bu durumda Rusya'nın tutumu nedir?

nokta, Rusya'nın dünya siyaseti açısından hiç de iyi olmamıştır. Rusya, denge siyaseti izlemeye devam edecektir, zira (ABD Başkanı) Trump bugün var ama yarın olmayabilir. Bu belirsizlik, Rusya'yı tek bir güce yaslanmaktan alıkoyacaktır.

Diğer soruya gelince; Suriye ile ilgili Rusya'nın Türkiye ile çok uyuşan bir bakış açısı vardır. Türkiye, ABD'nin politikalarını net bir şekilde algılayamazken, Rusya konusunda böyle bir şüphe bulunmamaktadır. Suriye'nin toprak bütünlüğü konusunda Türkiye'nin Rusya'ya olan gü-

veni, Batılı müttefiklerine olan güveninden daha fazladır. Rusya, iç yönetimin özerklik sorununu çözeceğini düşünmektedir. Fakat denklem dışında kalırsa, yani çözüm sağlanamazsa veya zorlanırsa, Alevi ve Kürt faktörünü kullanabilir.

KATILIMCI 11

Soru 15: Astana sürecinden bahsedildi. Esad'ın yeterince çaba göstermediği için sürecin başarısız olduğunu söylediniz. Bu başarısızlıkta İran'ın bir etkisi var mıdır? Bunu, Esad'ın İran'la yakınlaşması ve Rusya'ya karşı bir hamlesi olarak düşünebilir miyiz?

Soru 16: İkincisi; Suriye'de yeni dönemde güç dengesi oluşturmak isteyen Rusya'ya karşı, İran'ın Suriye ile bir ilişki kurma çabasına girişmesi ve bu ilişkiyi Batı'ya karşı kullanma durumu olur mu?

LUKYANOV GRİGORİY

Astana formatının başarısızlığında ne İran'ın, ne Türkiye'nin ne de Rusya'nın bir suçu yoktur. Şartlar değişti ve süreç başka bir yere evrildi. Yeni hükümetin İran'la yakınlaşması hususunda kısıtlı bir normalleşme olabilir, ama bunun ötesine geçmez. Elbette, İran Suriye'ye

çok yatırım yapmıştır. Ancak, İran ile yeni Suriye yönetiminin yaklaşacağı bir senaryoyu yakın dönemde beklemiyorum. Bunun nedeni, gerek İran'ın siyasi ve ekonomik durumu, gerekse de [yeni yönetimde] motivasyon eksikliği olmasıdır.

KATILIMCI 12

Soru 17: Ortadoğu'da Katar'ın İsrail tarafından hedef alınmasından sonra, ABD'nin güvenlik şemsiyesinin bile Körfez ülkelerini

korumaya yetmediğini gördük. Bu saldırıdan sonra bölge ülkelerinin Rusya ile daha derin ilişkiler kuracağını düşünebilir miyiz?

KİRİLL SEMENOV

Evet, ABD'nin burada yetersiz kaldığını gördük. ABD'nin buraya müdahale etmesi gerekirdi, fakat bunu yapmamış-

tır. Diğer yandan, Arap ülkeleri hızlı bir şekilde farklı bölgelerdeki aktörlerle işbirliği yapmaktadır. Çin ile Suudi

Arabistan'ın ortak çalışmaları vardır. Umman limanlarına Çin gemileri girebilmektedir. Katar da yavaş yavaş Çin ile çalışmaya başlamış, roket ve mühimmat almıştır. Rusya da Çin de güvenliği sağlamak için bölgede yerini alacaktır.

Ancak, ABD'nin yerini alıp almayacağı sorusu için şunu söyleyebilirim: Katar ve Arap ülkeleri, ABD ile askeri ve ekonomik alanda o kadar sıkı bir işbirliği içindedirler ki, dolayısıyla onların yerini almanın şu an için imkânsız olduğunu düşünüyorum. Rusya'nın bölgeye ya-

yılma durumu ise, Ukrayna savaşından ötürü şu an söz konusu olamaz.

Diğer yandan İsrail'e bu yaptıklarının hesabının sorulması kesinlikle gerekir; fakat bunu da uluslararası teşkilatlar yapmalıdır. 4+2 inisiyatifiyle Pakistan da bölgedeki güvenlik mimarisinde yer alabilir. Rusya, bu ülkeleri desteklemektedir. Sadece Körfez ülkeleri değil, diğer Arap ülkeleri de yeni mimaride yer almalıdır. Ayrıca, bölge ülkelerinin doğru kararlar alabilmesi için mutlaka askeri bağımsızlıklarının olması gerekmektedir.

SONUÇ

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askeri müdahalesi, küresel ticaret savaşları ve Gazze'de devam eden soykırımın gölgesinde; Suriyeli muhalefetin yürüttüğü harekâtın Esad rejiminin çöküşüne yol açtığı yeni dönemde, çalıştayda Rusya'nın Suriye bağlamındaki Ortadoğu politikasının geleceği tartışılmıştır. Yapılan değerlendirmelerde, Esad rejiminin düşmesi Rusya Federasyonu'nun bölgedeki pozisyonunu sarsmış olsa da, Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığının kalıcı, stratejik ve çok boyutlu bir karakter taşıdığı bulgusu öne çıkmıştır. Konuşmacılar, Moskova'nın bölgedeki köklerinin SSCB dönemine, hatta Çarlık Rusyası'nın Akdeniz'e açılma politikasına dayandığını belirtmiştir. Suriye, Rusya için yalnızca bir müttefik ve destek noktası değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz'de askeri (özellikle Humeymim ve Tarsus üsleri) ve jeopolitik bir varlık inşa etme projesinin somut göstergesidir. Yeni Suriye

yönetimiyle kurulan ilişkiler, bu varlığın devam etme eğiliminde olduğunu, ancak bu durumun artık bir ideolojik bağlılıktan ziyade pragmatik çıkar ortaklığına dönüştüğünü ortaya koymuştur.

Suriye devrimi sonrası dönem, Rusya'nın bölgedeki aktörlerle olan ilişkilerini yeniden formatlama zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Rusya, artık tek bir eksene (Şam) bağlı kalmak yerine, Ortadoğu'daki politikasını Türkiye, İran, İsrail ve Körfez ülkeleri arasında daha dengeli ve esnek bir zemine oturtmak zorundadır. Ukrayna savaşı bağlamında küresel olarak yaşadığı sınırlamalara rağmen, Moskova; savunma, enerji (tahıl ticareti ve ham petrol şirketleri), teknoloji ve nükleer enerji gibi sivil ve askeri alanlarda işbirliklerini çeşitlendirerek bölgedeki cazibesini korumayı hedeflemektedir. Bu çok boyutlu yaklaşım, Rusya'nın bölgesel çekişmeler karşısında

özellikle Suriye'deki Kürt ve Alevi azınlık kartını kullanma yeteneğini artırmaktadır.

Rusya'nın önündeki en büyük sınamaları askeri varlığın hukuki ve güvenlik altyapısını sağlama ve sürdürülebilir diplomatik çerçeveler oluşturma olarak belirlemiştir. Özellikle Tarsus gibi üslerin Karadeniz'deki gerginlik nedeniyle aktif kullanılamaması, Moskova'nın Akdeniz stratejisini sekteye uğratmaktadır. Rusya'nın, yeni Suriye yönetimiyle üslerin geleceği konusunda net anlaşmalar yapması ve Filistin-İsrail gibi krizlerde yalnız başına değil, uluslararası hukuka uygun, başta Türkiye olmak üzere bölgesel koalisyonlarla hareket etmesi önerilmektedir. Ayrıca, Rusya'nın yalnızca askeri değil, aynı zamanda halkın güvenini kazanacak insani ve altyapı projeleriyle de

bölgeye yaklaşması, uzun vadeli etkisini güçlendirecek kritik bir eylem adımıdır.

Özetle, Rusya merkezli uzmanlarının beklentilerine göre Esad rejiminin çöküşünün bir son değil, Rusya'nın bölgedeki stratejik varlığının yeni ve daha pragmatik bir dönemi başlattığını göstermiştir. Rusya'nın Ortadoğu'daki geleceği, Ukrayna'daki gücünü ne ölçüde koruyabildiği ve bölgesel aktörlerle kurduğu esnek, çıkar odaklı denge siyasetini ne kadar sürdürebildiğine bağlı olacaktır. Rusya'nın bölgedeki aktif rolü, hem askeri ve siyasi denklemlerin hem de enerji jeopolitiğinin yeniden şekillenmesinde kilit bir etkiye sahip olmaya devam edecek; bölgenin geleceği üzerindeki belirsizlikler ise Moskova'nın izleyeceği dikkatli adımlarla yakından ilintili olacaktır.

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

İNSAMER, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın araştırma merkezidir.

iNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

iHH
İNSANI YARDIM VAKFI